

PLATON'DA ADALET KAVRAMI İÇERSİNDE KÖLENİN TOPLUMSAL VE HUKUKSAL DURUMU

Öğr. Gör. Seyit Ahmet ATAK*

Özet/Abstract

Platon'da adalet erdemini toplumsal yaşamın temeline koyarak,devlet ve birey için vazgeçilmez bir unsurdur.Adalet kavramı toplumdaki her bireyin davranışlarını ve eylemlerini belirler.Toplumsal hayatın bir parçası olan Köle de adalet denilen gerçeklikle karşı karşıyadır.

Anahtar Kelimeler: Platon,Adalet,Köle,Toplum

The Social And Legal Condition Of The Slave According To The Platon's Concept Of Justice
Platon,with putting it to the basis of social life, makes the virtue of justice an indispensable element for the individual and state.The concept of justice determines behaviours and actions of each individual in society.The slave,which is a part of social life,is also face with the reality of justice.

Key Words:Platon,Legal,Slave,Society

GİRİŞ

Platon,iyinin toplumsal yaşamda adalet tarafından sembolize edilen en yüksek ideal olduğuna ve bu adaletin de iyi ve bilge olan tarafından gerçekleştirilebileceğine inanmaktadır.Adalet,ona göre,herkesin üzerine düşeni yapması ve kendine gerekeni almasıdır.Bu bağlamda ideal devlet,bireylerin böyle davranmalarını sağlayabilen devlettir.Platon, adaleti tanımlarken de toplumları sınıflara ayırır ve her sınıfın ve bireyin ödevlerini eşdeğer olarak görür.Fakat böyle bir ayırımın sonucu olarak da tabakalaşmış bir yapıyı ortaya çıkarır.Bunun sonucu olarak da her sınıfın ve her bireyin ödevlerinin kesin olarak belirlendiği ve bunların kuramsal olarak eşdeğer sayıldığı bir toplumda,gelişme imkanlarının ortadan kalkma tehlikesi de belirir.

Platon'a göre,insani eylemlerin tümü şu üç kaynaktan beslenmektedir:ihtiras,heyecan ve bilgidir.Bunlar her insanda eşit ağırlıkta bulunmamaktadırlar.Böylece toplumun sınıflara ayrılması ve insanlığın böylesine bir temel üzerinde sınıflandırılması,Tanrının iradesinin bir tecellisidir¹

Platon'da adalet bir aşkınlıkta tam akla düzenleyici bir ide olarak belirir ve olması gereken bir form halini alır.Adalet, mutlak bir "iyi" olarak kabullenilmiş,içeriğinin oluşturulması insana bırakılmıştır.Adalet,salt doğruların ve salt hakikatin evrenidir.Bir başka anlatımla insanın üstünde aşkın,soyut,akılla kavranabilir

* Dicle Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Elemanı.

¹ Jacob Ben-Amityay,Siyasal Düşünceler Tarihi,(M.Ali Kılıçbay-Levent Köker),Savaş Yay.,Ankara,1983,s.62

“model” hakikatler de vardır. İnsanoğlu bu evrende, aşkın evrendeki hakikatleri gerçeklik haline dönüştürmekle yükümlüdür. Adalet, en üstün değerlerden biridir, Tanrı’ dan hemen sonra gelir ve “salt iyiyi” belirler²

Erdemsel davranış, herkesin doğasına uygun olan işi yaparak hayatını düzenlemesidir. Nasıl göz görmek, kulak duymak, ayak yürümekten, köle çalışmaktan mutlu olursa, filozof yönetmekten mutlu olur. Bunun tersi herkes için hüsrandır, hayal kırıklığıdır³

Bedeni teşkil eden bütün organlar ruhun olgunlaşması için yaratılmışlardır. İnsanın mutluluğu da Tanrıya benzemesiyle mümkündür. Tanrı mutlak adalettir, insan Ona yalnızca adaletli olmakla benzeyebilir. Gerçek erdem adalettir. Zeka için adalet, düşüncenin doğru olmasıdır. İrade içinse cesur olan aktır. Duyular için de adalet ölçülülüktür.

Adil olmak, Tanrı’ya benzemek için insan eğitilmelidir. Eğitilmeyen ve tek başına bırakılan insan, adaletli olamaz. Her varlığın nihai gayesi adalet üzerine dayanmalıdır. Bu da ancak toplum içerisinde devletin kurulmasıyla gerçekleşir⁴

Platon’da devlet doğal bir kurumdur ve insana benzeyen büyük bir organizmadır. Devlet bireyin devamıdır; yani devletin doğası veya temeli insanın doğası gibidir. İnsanın ruhundaki üç erdeme karşılık, devlette de üç sınıf bulunur. Birinci sınıf, maddeye ve bedene düşkün işçiler; ikinci sınıf, cesaret erdemini taşıyan bekçiler (askerler, koruyucular); üçüncü sınıf, manevi hazlarıyla ön plana çıkan filozoflar (yöneticiler, bilginler)dir. Platon’a göre, her sınıf kendi doğasını gerçekleştirirse toplum ve devlette düzen doğal olarak sağlanmış olur⁵

Adalet erdemi, bilgelik, ölçülülük, cesaret erdemlerinin bir teminatı konumundadır. Adalette ruhun iç durumunu, iç eylemlerindeki düzen ve ödevin yerine getirilmesi söz konusudur. Ruhun bütün bölümleri (akıl-irade-içgüdü) kendine düşen işi yaparsa ve hepsi bir uyum içerisinde bulunursa, ruhun erdemi de doğru bir nitelik kazanır ve bölümleri arasında doğru bir bağlantı kurar.

Adalet erdemlerin en yükseği ve bütün erdemleri kendisinde toplayan bir gücü temsil etmekle, yetkin ve istenilen insan tipinin (insan ideasının) kendisini çıkarır. Toplumda insanların karşılıklı olarak birbirlerine güvenmeleri için adalet, en belirleyici toplumsal ve bireysel dayanak noktasıdır. Adalet, toplumsal yaşamın bir aracı olmaktan çok amacı konumunda olmalıdır. Bu amaçsal adalette, insanın mutluluğunu sağlayacak olan yaşam biçimini ararken de tek kişiyi değil de toplumu göz önünde bulundurmalıdır. Bireyin ancak, toplumda ve devletle bir değer ve anlam taşır.⁶

İster haksızlığa yol açsın ister açmasın, öfkenin, korkunun, hazzın, acının, kıskançlıkların ve tutkunun ruhtaki egemenliğine genelde adaletsizlik denilir. Bir devletin yada birtakım şeylerin en iyiyi

² Niyazi Öktem, Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları, Der Yay., İstanbul, 1993, s. 110-111

³ Ahmet Arslan, Felsefeye Giriş, Vadi Yay., Ankara, 1996, s. 168

⁴ Necmettin Tozlu, Felsefe Dünyası, Sayı 7, Doğuda Batıda İnsan, s. 8

⁵ A. Kadir Çiğen, Felsefeye Giriş, Asa Yay., İstanbul, 2001, s. 327

⁶ Bedia Akarsu, Mutluluk Ahlakı, İnkılap Yay., Ankara, 1998, s. 113-114

hedefledikleri yerde,en iyi diye düşünölen şey eğer ruhlara egemen olup her insana çekti düzen veriyorsa,bir yerde zararlı olsa bile çoğunluk da böyle bir zararın istenmeden yapılmış bir adaletsizlik olduğunu düşünmelidir.Bu şekilde yapılan her hareketin ve insanda bu ilkeye boyun eğen ögenin “adil” olduğunu ve tüm insan yaşamı için en iyi şey olduğunu söylemeliyiz.⁷

Platon felsefesinde adalet gerçekliğinden çok,bir düşünce ve idedir.İdeler evreninde yer alan adalet,aşkın bir kavram olarak hukukun nihai uygunluk kriteridir.Ancak Platon’un “Site”yi koruma çabası,onun aşkın adalet kavramını gölgelemiştir.Bu yüzden de adaleti organizmacı bir anlayışla “Sitenin değişik tabakalarındaki her insanın kendine düşeni yapması ve kendine düşeni alması” biçiminde tanımlamıştır.Bu tanım gereği bireyler,kolektif bir organizma olan Sitenin gereklerine uyan varlıklar durumuna getirilmiştir.⁸

Adaletle ilgili iki önemli kavram da hak ediş ve ihtiyaçtır.Hak ediş bir kişinin eylemlerinin özel muameleye değer olan özelliklerine işaret eder.Bir kişinin ödülü veya cezayı hak ettiğini söylemek eylemler,çabalar ve sonuçların kişiye muamele etme tarzıyla ilgili şeyler olduğunu söylemektedir.Hak edişe dayalı adaletin özünde “geçmiş dönük” durumun kendi içerisinde değerlendirmesi söz konusudur.⁹

Bütün medeni toplumlarda olduğu gibi,Atina’da da ekonomik hayatın esas olarak bireysel üretime ve insan emeğine dayanması,emeğin yoğun olarak kullanıldığı sanayi ve madencilik alanlarında neredeyse tamamen kölelerin kullanılmasını,ucuz ve kalabalık iş gücü olan köleleri ekonominin vazgeçilmez bir unsuru haline getirmiştir¹⁰

Antik Yunan’da özgürlük anlayışı, her şeyden önce “köle olmamak”tır.Köle toplumun bir üretim aracı olan,eşya değerini taşıyan,alınır-satılabilen,sitenin maddi ihtiyaçlarını karşılayan,diğer yurttaşların(metekler,özgür olanlar) çeşitli kültürel etkinliklerle ve siyasetle uğraşabilmeleri için gerekli boş zamanı hazırlayan toplumsal bir alt sınıf niteliği gösterir¹¹

Kölenin kamusal niteliği içerisinde,bir köleyi yasaların çiğnendiği bir durumla ilgili bilgi vermesini önlemek için öldüren biri sanki bir yurttaşı öldürmüş gibi işlem görür.Bu yüzden de köle, öldürme olaylarında işkenceye uğramaksızın bilgi verme konusunda serbesttir.Ama efendi kölesine karşı bir densizlikle suçlanırsa,bir kamu soruşturması açılması konusunda hiçbir açık durum görülmez.

Kölelerin hak ettikleri gibi cezalandırılmaları gerekir ve onlara sanki özgür insanlarmış gibi yalnızca uyarı verilmemelidir, çünkü bu onları kibirli,gururlu olmasına sebep olur.Bunun yanında kullanılan dilin bir hizmetçiye kullanılan dildeki gibi her zaman bir buyuru dili olması gerekir ve ister erkek ister kadın olsunlar onlara şaka yapmamalıyız.Onlara özenle bakmalıyız,çünkü,onlara değer vermekten değil,ama daha

⁷Platon,Yasalar Cilt 2,(çev.Candan Şentuna-Saffet Babür),Kabalıcı Yay.,İstanbul,1998,s.93-94

⁸Sururi Aktaş,Hayek’in Hukuk ve Adalet Teorisi,Liberte Yay.,Ankara,2001,s.184

⁹Mustafa Erdoğan,Modern Siyaset Teorisi,Liberte Yay.,Ankara,2003,s.160

¹⁰Ethem Çelik,Suç ve Cezaların Şahsileştirilmesi Cemiyet Tipi Münasebeti Üzerine İnceleme.M.E.B. Yay.,İstanbul,1996,s.85

¹¹Mehmet Akad,Genel Kamu Hukuku,Filiz Kitabevi,İstanbul,1997,s.14-15

çok kendimize saygıdan dolayı bunu yaparız. Platon Atina'nın köleliğe yüklediği gevşek anlam ile Sparta'nın acımasızlığı arasında orta bir yeri bulma çabasıdır¹²

Bir kadın yada erkek köle başkasının herhangi malına zarar verirse, zarar görenin tecrübesizlik yada dikkatsiz kullanım yüzünden bunda payı yoksa, zararı dokunan köle sahibi ya zararı tam olarak karşılar yada zarar görene köleyi teslim eder. Ama kölenin sahibi, zarar verenle zarar görenin işbirliği yaparak kölesini elinden almak için suçlamada bulunduğunu ileri sürüp karşı suçlamada bulunur ve davayı kazanırsa, mahkemenin köle için biçtiği değerin iki katını alır. Bununla birlikte davayı kaybederse, zararı karşılar ve köleyi de teslim eder. Bu cezalandırma şekli, bir koşum hayvanı at, bir köpek yada başka bir hayvan komşunun bir malına zarar verirse hayvan sahibi aynı kurlar çerçevesinde zararı karşılar.¹³

Öfke ile köle köleyi öldürürse cezası, öfke ile anasını yada babasını öldürenin, kardeş kardeşi öldürme gibi durumlarla eşdeğer tutularak, kasıt durumuna bakılarak suçlu bulunursa yasa uyarınca katil (suçlu) konumundaki kişi arındırma, bir yıl sürgün yada en ağır ceza olarak ölüm cezası verilir¹⁴

Bir köle kendi eliyle yada planlayarak özgür bir kişiyi isteyerek öldürür ve suçlu bulunursa, resmi cellat, onu ölümün mezarına götürerek mezarı görebileceği bir yerde onu yakalayanın söylediği kadar kırbaçlamalı; bu dayaktan sonra katil yaşıyorsa öldürmelidir. Eğer biri yaptığı kötü ve çirkin bir işi bildirmesinden korkarak yada buna benzer bir nedenle suçsuz bir köleyi öldürürse, bir yurttaşı öldürünce nasıl cinayet suçuyla yargılanacaksa, bu koşullarda öldürülmüş köle yüzünden aynı şekilde yargılanır¹⁵

Kendi kölesini öldüren, kendini arındırmalı, eğer öfke ile başkasının kölesini öldürürse, sahibine verdiği zararın iki katını ödemelidir. Eğer bir köle öfkeyle kendi efendisini öldürürse, ölenin akrabaları hiçbir şekilde, kesinlikle yaşamasına izin vermeyip, ona istedikleri gibi davranacaklar ve arınmaları gerekemeyecekler; eğer bir köle öfke ile efendisi olmayan özgür bir kişiyi öldürürse, efendisi köleyi ölenin akrabalarına teslim ederek, onlar da zorunlu olarak katili kendi istedikleri şekilde öldüreceklerdir¹⁶

Eğer bir köle öfke ile özgür bir kişiyi yaralarsa, efendisi onu yaralanana verir, o da ona canının istediğini yapabilir. Ama yaralama olayının köle ile yaralanan kişi arasında danışıklı dövüş olduğunu ileri sürerse, mahkemeye gidilir ve mahkeme sonucunda davayı kazanamazsa, zararın üç katını öder, ama davacı kazanırsa, köle ile birlikte bu düzeni kurana köle kaçmaktan dava açar¹⁷

Eğer bir köle, yabancı yada kentli özgür bir kişiyi döverse, olaya tanık olan yardım eder, ama yardım etmezse varlığına göre belirtilen para cezasını öder. Olay anında orada bulunanlar dayak yiyen kişiyle birlikte onu bağlayıp saldırıya uğrayan

¹²Compleston, Platon, (çev. Aziz Yardımlı), İdea Yay., İstanbul, 1998, s. 116

¹³Platon, Yasalar Cilt 2, (çev. Candan Şentuna-Saffet Babür), Kabaıcı Yayınevi, İstanbul, 1998, s. 185-186

¹⁴a.g.e., Yasalar Cilt 2, s. 100-101

¹⁵a.g.e., Yasalar Cilt 2, s. 108

¹⁶a.g.e., Yasalar Cilt 2, s. 99

¹⁷a.g.e., Yasalar Cilt 2, s. 113

kişiy e verirler,o da,köleyi teslim alıp ayaklarını bağlayarak efendisini maddi zarara uğratmadan istediği kadar vurur ve sonra da yasal efendisine verir.Yasal efendisi de dayak yiyen kişiden alarak bağlar ve köle dövdüğü kişiyi serbest kalıp yaşamayı hak ettiğine ikna edinceye kadar çözmemelidir.Bu aynı kurallar kendi aralarında dövüşen kadınlar,kadın döven erkekler ve erkek döven kadınlar için de geçerlidir¹⁸

Bir kadın yada erkek köle başkasının herhangi bir malına zarar verirse,zarar görenin tecrübesizlik yada dikkatsiz kullanım yüzünden bunda payı yoksa,zararı dokunan köle sahibi ya zararı tam olarak karşılasın yada zarar görene teslim eder.Eğer kölenin sahibi zarar verenle zarar görenin işbirliği yaparak kölesini elinden almak suçlamasında bulunduğunu ileri sürüp karşı suçlamada bulunur ve davayı kazanırsa,mahkemenin köle için biçtiği değerin iki katını alır:davayı kaybederse,zararı karşılar ve köleyi teslim eder.Bu kurallara göre, bir koşum hayvanı bir at,bir köpek yada başka bir hayvan koşunun malına zarar verirse, hayvan sahibi aynı kurallara bağli kalarak zararı karşılamalıdır¹⁹

---

¹⁸ a.g.e.,Yasalar Cilt 2,s.117

¹⁹ a.g.e.,Yasalar Cilt 2,s.186